

16. Problemy demograficzne współczesnego świata

Wskali globalnej jest nas coraz więcej – w połowie 2017 roku liczba ludności osiągnęła prawie 7,6 mld, co oznacza, że tylko w ciągu ostatnich 12 lat przybyło na Ziemi prawie miliard mieszkańców. W samych tylko Chinach i Indiach zamieszkuje 2,7 mld ludzi – 28% globalnej populacji. Liczba ludności wciąż rośnie, choć nieco wolniej jak w ostatnich latach – jeszcze 10 lat temu przybywało nas w tempie 1,24% rocznie, obecnie wskaźnik ten kształtuje się na poziomie 1,1%, co przekłada się w skali roku na wzrost o 83 mln kolejnych ludzi. Prognozy ONZ wskazują, że kolejny miliard ludzi pojawi się na Ziemi w 2030 roku; w połowie wieku XXI będzie nas już 9,8 mld. Przy obecnych trendach w 2100 roku liczba ludności przekroczy 11 mld¹. Przyczyn wzrostu liczby ludności należy upatrywać głównie w postępie medycyny, poprawie warunków sanitarnych i większej świadomości związanej z higieną, ale też większej stabilności związanej ze względnym pokojem na świecie. Czynniki te z jednej strony doprowadziły do wydłużenia się średniej długości życia, a z drugiej znacząco obniżyły śmiertelność niemowląt.

Obecna eksplozja demograficzna dotyczy przede wszystkim krajów biednych, czemu dodatkowo sprzyja tradycyjna wizja rodziny opartej na wielodzietności, a przy tym brak dostępu do środków antykoncepcji. Obecnie eksplozja demograficzna dotyka przede wszystkim kraje Afryki, m.in.: Angole, Somalię, Demokratyczną Republikę Kongo, a szczególnie

¹ United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, *World Population Prospects: The 2017 Revision. Key findings & advance tables*, United Nations, New York 2017, https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2017_KeyFindings.pdf [dostęp: 07.05.2019].

Nigerię. Z tego powodu, przewiduje się, że to właśnie tu w latach 2017–2050 przybędzie ponad połowa nowych mieszkańców globu (1,3 mld). Dla 26 państw afrykańskich oznacza to dwukrotny wzrost liczby ludności. W tym samym czasie Azja powiększy się o 750 mln mieszkańców. Europa jest jedynym regionem, w którym liczba ludności w 2050 roku zmaleje².

Statystyki wskazują na to, że to Afryka w ciągu najbliższych dekad będzie odgrywać główną rolę w kształtowaniu struktury światowej populacji. Obecnie liczba mieszkańców Czarnego Kontynentu już przewyższa łączną liczbę ludności Europy i Ameryki Północnej. Tak duży wzrost liczby populacji w najuboższych krajach stawia tamtejsze rządy przed jeszcze większym wyzwaniem związanym choćby z eliminacją ubóstwa, zwalczaniem głodu i niedożywienia (zob. rozdz. *Problemy żywności i głodu jako wyzwania globalne*), zmniejszaniem nierówności, zapewnianiem odpowiedniej edukacji i dostępu do podstawowych usług.

Mimo iż globalnie notuje się wzrost liczby ludności, większość rozwiniętych regionów świata (Europa, wysoko uprzemysłowiona Azja Wschodnia i Australia) przeżywa regres demograficzny; spada przyrost naturalny, a społeczeństwo się starzeje. Warto przy tym podkreślić, że tendencje spadku poziomu dzietności zauważalne są także w krajach arabskich lub muzułmańskich. Utrzymująca się niska płodność doprowadzić ma do depopulacji (czyli spadku liczby ludności) w 51 krajach. Ta szczególnie dotknie jednak państwa Europy Środkowo-Wschodniej; o więcej niż 15% do roku 2050 zmniejszy się liczba ludności m.in. Polski, Bułgarii, Chorwacji, Litwy, Łotwy, Rumuni i Ukrainy³.

Zarówno znaczący wzrost liczby ludności, jak i regres demograficzny, a w końcu same dysproporcje w zakresie tak nierównego rozmieszczenia liczby ludności na świecie rodzą poważne konsekwencje. Skutków zachodzących na płaszczyźnie demograficznej zmian jest

² United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, *World Population Prospects: The 2017 Revision. Data Booklet*, United Nations, New York 2017, https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2017_DataBooklet.pdf [dostęp: 07.05.2019].

³ United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, *World Population Prospects: The 2017 Revision. Key...*

wiele, tu pokrótce zostaną omówione tylko te, które odczuwalne są przede wszystkim w skali globalnej.

Starzejące się społeczeństwo

Wraz z postępowaniem cywilizacyjnym i polepszaniem się warunków życia jesteśmy świadkami generalnej poprawy stanu zdrowia, a tym samym wzrostu w zakresie długości życia. O ile powszechnie postrzegamy to jako dobrą zmianę, niesie ona ze sobą szereg wyzwań, szczególnie kiedy wydłużająca się długość życia koreluje z niskim przyrostem naturalnym, co doprowadza do dynamicznego wzrostu udziału seniorów w populacji. Zjawisko to szczególnie zauważalne jest w Europie, w której odsetek ludności w wieku 60 lat i powyżej wynosi już 25%. Szacuje się, że będzie się ono pogłębiać: do 2050 roku ludność Starego Kontynentu ma liczyć więcej osób w wieku nieprodukcyjnym (0–14 lat oraz 65 lat i więcej) niż w produkcyjnym (15–64 lat)⁴. Szybszy przyrost liczby ludności w wieku

Nieoczekiwane konsekwencje chińskiej polityki

W drugiej połowie lat 70. XX wieku w celu ograniczenia przyrostu liczby ludności Chiny postawiły na politykę jednego dziecka. Rozwiązanie to miało położyć kres demograficznemu problemowi Chińskiej Republiki Ludowej. Już w latach 90. XX wieku dynamika przyrostu naturalnego spadła zgodnie z założeniami – władze nie przewidziały jednak skutków ubocznych, które spowodowała radykalna polityka demograficzna. Chodzi m.in. o gwałtowne starzenie się społeczeństwa, a tym samym problem niewystarczającej liczby rąk do pracy. Konsekwencją tradycji posiadania męskiego potomka jest obecnie mniejsza liczba kobiet, co oznacza, że wielu Chińczyków pozostaje bez partnerek. Co ciekawe, Chiny borykają się ze zjawiskiem „małych cesarzy”, tj. dzieci rozpieszczonych i oddalonych od problemów dnia codziennego przez dziadków i rodziców, mających tylko jedno dziecko. Dzieci te następnie kończą studia i chcą pracować na prestiżowych stanowiskach, a nie w fabrykach, i realizować się zawodowo. Pekin zmuszony był złagodzić swoją politykę – stało się to jednak za późno: młodzi Chińczycy często nie chcą mieć już dzieci, a prognozowana liczba emerytów na 2050 rok przewyższa sumę tych z USA, Japonii i Europy razem wziętych.

⁴ Eurostat, *Struktura ludności i starzenie się społeczeństwa 2018. Tendencje dotyczące starzenia się społeczeństwa w UE w przeszłości i w przyszłości*, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Population_structure_and_ageing/pl#Tendencje_dotycz.C4.85ce_starzenia_si.C4.99_spo.C5.82ecze.C5.84stwa_w_UE_w_przesz.C5.82o.C5.9Bci_i_w_przysz.C5.82o.C5.9Bci [dostęp: 06.05.2019].

60 lat i więcej w porównaniu do młodszych grup wiekowych jest trendem globalnym – populacja osób starszych rośnie w tempie około 3% rocznie.

Najbardziej zaludnione państwa, które również borykają się z niższą zastępowalnością pokoleń (mniej niż 2,1 urodzeń na kobietę), to przede wszystkim: Chiny, USA, Brazylia, Rosja, Japonia, Wietnam, Niemcy, Iran, Tajlandia, Wielka Brytania. Z mniejszym problemem w tym zakresie zmierzy się Afryka, której społeczeństwo nadal jest stosunkowo młode: dzieci poniżej 15 roku życia liczą 41% ludności, a grupa wiekowa 15–24 lat stanowi dodatkowe 19%. Globalnie oczekiwana długość życia człowieka ma wzrosnąć do roku 2050 z obecnych 71 lat do 77 lat. Wskaźnik długości życia najbardziej poprawi się wśród mieszkańców Afryki: w przeciągu tych lat mogą zyskać 11 lat życia, dzięki czemu osiągną oczekiwaną długość życia na poziomie 71 lat⁵.

Starzejące się społeczeństwo stanowi m.in. wyzwanie dla publicznych systemów emerytur i zabezpieczeń społecznych. Aby powstrzymać negatywne efekty spadku liczby ludności w wieku produkcyjnym, już mówi się o potrzebie wydłużenia wieku emerytalnego. Innym proponowanym rozwiązaniem jest otworenie granic dla imigrantów zarobkowych. Poważnych zmian w zakresie dostosowania się do zmieniających się trendów wymagać będzie także sektor ochrony zdrowia, który stanie wobec poważnych i potęgujących się problemów związanych z opieką nad ludźmi starszymi i ich leczeniem. Z drugiej strony wraz z postępującym rozwojem medycyny seniorzy mogą się cieszyć lepszym zdrowiem i dlatego coraz więcej mówi się o usługach dostosowanych do ich potrzeb. Jedną z pręźnie rozwijających się branż uwzględniających potrzeby osób starszych jest choćby turystyka (zob. rozdz. *Turystyka jako problem globalny*). Proces starzenia się społeczeństwa będzie miał również istotny wpływ na kształtowanie się współczesnych miast, których przestrzenie i infrastruktura także będą musiały zostać dostosowane pod względem komfortu użytkowania. Architekci i urbaniści już tworzą projekty przestrzeni, w których rezygnuje się z domów spokojnej starości na rzecz małych mieszkań blisko ogrodów i obiektów użytecz-

⁵ United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, *World Population Prospects: The 2017 Revision. Key...*

Bomba ludnościowa, Paul Ehrlich, 1968

Wizja przeludnienia trapiła już ludzi w czasach starożytnych, o czym świadczy pochodzący z III wieku n.e. tekst północno-afrykańskiego teologa Tertuliana zatytułowany *De anima*. Filozof zauważa w nim, że świat z każdym dniem staje się coraz bardziej cywilizowany, ale też ludniejszy – choć warto zaznaczyć, że „świat” znany Tertulianowi był znacznie mniejszy od tego dzisiejszego (Tertulian pisał, że „wszelkie miejsca są już nam dostępne, wszystkie znane, wszystkie otwarte dla stosunków ludzkich”). Teolog był świadkiem, jak na dawnych pustyniach pojawiają się folwarki, pola uprawne zastępują lasy, a trzoda wypiera dzikie zwierzęta. Na dowód przeludnienia przedstawiał argument, że natura nie jest w stanie już utrzymać ludzi i dostarczyć im pożywienia; stali się oni dla świata ciężarem. Lekarstwo na zachodzące zmiany myśliciel widział w zarazie, głodzie, wojnach i trzęsieniach ziemi.

Jeszcze bardziej kontrowersyjne moralnie propozycje rozwiązania problemu przeludnienia przedstawił pod koniec lat 60. XX wieku w best sellerowej książce *The Population Bomb (Bomba ludnościowa)* Paul Ehrlich, amerykański biolog. Przekonywał, iż w latach 70. lub najpóźniej 80. XX wieku ludzkość doświadczy wielkich klęsk głodu. Przeludniony świat, który może zaoferować dobre warunki życia tylko około 1,5 mld mieszkańcom, czeka katastrofa m.in. w postaci wojen o wodę, ziemię i surowce. W związku z tym postulował o kontrolę światowej liczby ludzi (na straży tejsze kontroli miałyby stać Stany Zjednoczone) poprzez np. system podatkowy obciążający rodziny wielodzietne, ulepszone środki antykoncepcyjne i dodawanie tymczasowych środków sterylizujących do wody i produktów spożywczych, prawo do aborcji w tym także ze względu na płeć. Publikacja ta została przez wiele środowisk skrytykowana, m.in. jako usprawiedliwiająca ludobójstwo, a także uznająca przeludnienie samo w sobie za źródło problemów.

ności publicznej, które umożliwią lepsze funkcjonowanie osobom starszym i zachęcać ich będą do podejmowania różnych aktywności⁶.

Urbanizacja i przeludnienie miast

Przez ostatnie dekady świat również bardzo dynamicznie się urbanizuje. Przyczyną wzrostu liczby ludności na terenie miast nie jest jednak większy wskaźnik urodzeń (ten kształtuje się ujemnie), lecz zwiększona migracja ze wsi do miast ludności szukającej lepszych warunków życia i miejsc pracy. Wraz z postępowaniem technologicznym oraz stopniowym bogaceniem się społeczeństw w miastach zaczął rozwijać się sektor usług,

⁶ M. Magdziak, *Miasto dostępne dla osób starszych* „Studia KPZK” 2017, nr 176, s.195–210.

a rozwinięty przemysł rolniczy nie potrzebował już tylu rąk do pracy. Miasto dla wielu oznacza więc możliwość zatrudnienia, a także szybszego awansu społecznego. Oferuje też szerszy dostęp do różnego rodzaju usług, dóbr kultury, szkolnictwa czy rozrywki, stąd wydaje się często znacznie bardziej funkcjonalnym miejscem do zamieszkania.

Liczba mieszkańców miast wzrasta o około 60 mln osób każdego roku. Do 2050 roku w miastach mieszkać ma 68% światowej populacji. Dla porównania, w 1950 roku na obszarach zurbanizowanych żyło tylko 30% ludzi. Proporcja ta w 2018 roku ukształtowała się na poziomie 55%. Najszybszy przyrost ludności obserwowalny jest w największych aglomeracjach świata (zob. rozdz. *Miasta w globalnym świecie*). Z największym wyzwaniem zmierzą się jednak państwa Azji i Afryki. Do 2050 roku 35% światowej populacji miejskiej przybędzie tylko w trzech krajach: w Indiach, Chinach i Nigerii⁷.

Wraz z postępującą urbanizacją miasta stają się jedynymi z najistotniejszych podmiotów współczesnego rozwoju gospodarczego. W związku z prognozowanym napływem ludności do miast pojawia się wiele koncepcji rozwoju miejskiego, które mają przygotować ośrodki nie tyle do tych demograficznych zmian, co również wyzwań, które wraz z nimi się pojawiają. Zwiększona koncentracja ludności w mieście prowadzi m.in. do zatłoczenia, zwiększonej konsumpcji wody i energii, degradacji środowiska, zanieczyszczenia powietrza, problemów z usuwaniem odpadów, utrudnień w poruszaniu się środkami transportu, ale także różnych chorób, konfliktów społecznych czy przestępstw. Powoduje też wzrost bezrobocia ze względu na niewystarczającą ilość miejsc pracy, wzrost wydatków państwa na pomoc socjalną, przeładowanie komunikacji publicznej, zatory, brak miejsc parkingowych i większy hałas. W skrajnych przypadkach przeludnienie w omawianym kontekście doprowadza do poważnych różnic społecznych, klęsk środowiskowych i głodu. Propo-

⁷ United Nations, Department of Economic and Social Affairs, *Population Division, Population facts. The speed of urbanization around the world*, https://population.un.org/wup/Publications/Files/WUP2018-PopFacts_2018-1.pdf [dostęp: 07.05.2019].

Przewidywany wzrost liczby ludności, 2015–2020

Źródło: ONZ, World Population Prospects, 2015.

ONZ szacuje, że liczba ludności w roku 2050 wyniesie 9,8 mld. W ciągu tylko 20 lat na Ziemi ma przybyć ponad 2 mld mieszkańców. Największy wzrost liczby ludności czeka kraje afrykańskie. Jednocześnie w krajach Europy i w Japonii liczba mieszkańców będzie się znacząco zmniejszać.

zycje rozwiązania części z wymienionych problemów ogniskują się chociażby wokół koncepcji *smart city*, czyli miast inteligentnych⁸.

Należy zwrócić uwagę, iż globalny wskaźnik urbanizacji nie odzwierciedla znaczących dysproporcji w rozmieszczeniu ludności na poziomie regionów geograficznych. W Ameryce Północnej, najbardziej zurbanizowanym kontynencie świata, 82% ludności zamieszkuje obszary miejskie. W Europie wskaźnik ten wynosi 74%, podczas gdy w Azji około 50%, a w Afryce 43%. Co istotne, Azja z Afryką stanowią dom dla blisko 90% światowej populacji zamieszkującej tereny wiejskie – najwięcej osób mieszka na wsi w Indiach (893 mln) i Chinach (578 mln)⁹. Warto

⁸ Zob. S. Baraniewicz-Kotasińska, *Smart city. Ujęcie nowych technologii w koncepcji inteligentnego miasta*, „Nowoczesne Systemy Zarządzania” 2017, vol. 12, nr 3, s. 29–40.

⁹ United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, *World Population Prospects: The 2017 Revision. Key...*

Wakacje ze śmieciami

Plaża na indonezyjskiej wyspie Jawa, najbardziej zaludnionej wyspie na świecie

Źródło: commons.wikimedia.org.

Plaża na indonezyjskiej wyspie Jawa, najbardziej zaludnionej wyspie na świecie. Nie chcesz chyba spędzać wakacji w takich warunkach, prawda? Większa liczba ludności przekłada się na większą ilość śmieci – wciąż nad tym problemem nie potrafimy zapanować. Co roku do wody trafia około 8 mln ton plastiku. Śmieci szkodzą zarówno życiu morskemu, jak i ludziom, którzy spożywają ryby i inne zwierzęta oraz owoce morza. Między innymi z tego powodu Unia Europejska zakazała od 2021 roku sprzedaży takich tworzyw sztucznych, jak rurki do napojów czy jednorazowych, plastikowych naczyń. Śmieci jednak nadal pozostają problemem globalnym.

więc zaznaczyć, że równoczesnemu zwiększaniu się liczby mieszkańców miast towarzyszy depopulacja obszarów wiejskich. Nie dzieje się jednak tak zawsze: szczególnie w krajach rozwiniętych zauważalne jest zjawisko przenoszenia się z głośnych i często zanieczyszczonych miast na podmiejskie tereny. W dobie rozwiniętych środków komunikacyjnych, zarówno transportu, jak i telefonów oraz Internetu, podróż do pracy oraz szybki kontakt nie stanowią większej bariery dla rozwoju społecznego i zawodowego.

Migracje

Z demograficznego punktu widzenia migracje zwykle nie wpływają tak znacząco na zmiany liczebności populacji, jak narodziny i zgony. Zdarzają się jednak przypadki, w których migracja międzynarodowa osiąga duży wpływ na zmianę wielkości populacji lub jej rozmieszczenie, szczególnie dla tych regionów, w których liczba migrantów (zarówno przyjezdnych, jak i wyjeżdżających) – w porównaniu do liczby mieszkańców kraju opuszczanego lub przyjmującego – jest stosunkowo duża (zob. również rozdz. *Globalna mobilność – globalne wyzwania*).

W ostatnich latach największy wpływ na poziom i wzory międzynarodowych migracji miał kryzys uchodźczy w Syrii. Tylko w latach 2010–2018 18-milionowy kraj opuściło ponad 6 mln osób¹⁰. Według Amnesty International do 2016 roku sama Turcja przyjęła 2,7 mln uchodźców. Do Libanu trafiło ponad 1 mln, co dla tego małego kraju oznacza powiększenie o 1/5 swojej dotychczasowej liczby mieszkańców. Ponad 650 tys. uchodźców przyjęła Jordania, co stanowi 10% populacji całego kraju¹¹. Dla krajów globalnego Południa tak duża liczba uchodźców stanowi poważne obciążenie ich systemu socjalnego, stąd niezbędna jest międzynarodowa pomoc. Dla porównania w latach 2014–2017 o udzielenie azylu w krajach Unii Europejskiej starało się około 1 mln Syryjczyków¹².

Z drugiej strony, napływ imigrantów w wieku produkcyjnym bywa korzystny, kiedy liczba ludności danego kraju się zmniejsza, a szczególnie kiedy społeczeństwo się starzeje. Młodzi pracownicy są gwarancją

¹⁰ UNHCR, *Global Trends. Forced displacement in 2018*, <https://www.unhcr.org/globaltrends2018/> [dostęp: 12.05.2019].

¹¹ Amnesty International, *Uchodźcy na świecie: kryzys odpowiedzialności. Fakty i liczby*, <https://amnesty.org.pl/uchodzcy-na-swiecie-kryzys-odpowiedzialnosci-fakty-i-liczby/> [dostęp: 13.05.2019].

¹² BBC, *Migration to Europe in charts*, <https://www.bbc.com/news/world-europe-44660699> [dostęp: 12.05.2019]; Pew Research Center, *Most displaced Syrians are in the Middle East, and about a million are in Europe*, <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2018/01/29/where-displaced-syrians-have-resettled/> [dostęp: 12.05.2019].

dla starszych pokoleń na lepszy komfort życia, a także stanowią nową siłę gospodarczą. Należy jednak pamiętać, że imigracja nie jest rozwiązaniem problemu starzejącego się społeczeństwa, a jedynie doraźnym instrumentem, który chwilowo pozwala na wypełnienie luk związanych z niedoborem pracowników. Ważną kwestią, na którą również należy zwrócić uwagę odnośnie do imigracji międzynarodowej, jest problem asymilacji, a także potencjalnych napięć społecznych, jakie mogą się pojawić na tle różnic kulturowych.

Światowa statystyka pod względem migracji netto, ukazująca różnicę między liczbą imigrantów i liczbą emigrantów w danych regionach, pozostaje względnie stała. W latach 1950–2015 odbiorcami netto migrantów międzynarodowych były regiony Europy, Ameryki Północnej i Oceanii, podczas gdy Afryka, Azja, Ameryka Łacińska i Karaiby były nadawcami netto. Między 2015 a 2050 rokiem przewiduje się, że odbiorcami migrantów międzynarodowych w liczbie ponad 100 tys. rocznie będą USA, Niemcy, Kanada, Wielka Brytania, Australia i Rosja. Kraje, z których pochodzić ma największa liczba migrantów, to Indie, Bangladesz, Chiny, Pakistan i Indonezja¹³.

Dobre rozpoznanie demograficznych tendencji stanowi klucz do rozwiązywania problemów, które te zmiany przynoszą. Zagadnienia te coraz częściej stanowią agendę działań obecnych rządów i organizacji międzynarodowych. Struktura wiekowa społeczeństwa, jak również jego liczebność, stanowią nie tyle wpływ na rozwój gospodarczy danego kraju, co także mogą kształtować nowe globalne polityczne i gospodarcze układy sił. Zmiany demograficzne w zakresie wzrostu liczby ludności nie pozostają również obojętne dla środowiska, choć z drugiej strony same zmiany środowiskowe także mogą oddziaływać na liczbę populacji. Nagły wzrost liczby ludności prowadzi do różnych kryzysów ekologicznych, w tym najpoważniejszego, globalnego ocieplenia w wyniku wzrostu ilości dwutlenku węgla w atmosferze, co w konsekwencji przekłada się na rekordowe upały, te na topnienie lodowców, a to na podniesienie się poziomu mórz (zob. rozdz. *Zmiany klimatyczne na świecie*). W celu zagospodarowania nowych przestrzeni do życia wycina się lasy,

¹³ United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, *World Population Prospects: The 2017 Revision. Data...*

Nigeria przed poważnym wyzwaniem demograficznym

Połowa światowego wzrostu populacji w latach 2017–2050 ma skoncentrować się tylko w dziewięciu państwach: w Indiach, Nigerii, Demokratycznej Republice Konga, Pakistanie, Etiopii, Tanzanii, Stanach Zjednoczonych Ameryki, Ugandzie i Indonezji. Państwo, które jednak na tym polu stanie przed największym wyzwaniem, to Nigeria.

Nigeria jest obecnie siódmym największym państwem świata pod względem liczby ludności. Liczba ta bardzo dynamicznie wzrasta – jeszcze w 1970 roku w Nigerii żyło 56 mln ludzi. W 2019 roku liczba mieszkańców tego kraju przekroczyła 200 mln. ONZ przewiduje, że do 2050 roku Nigeria zajmie trzecie miejsce na liście najbardziej zaludnionych państw, zaraz po Indiach i Chinach. 77% jej mieszkańców zamieszkiwać ma obszary miejskie.

Nowe trendy demograficzne stanowią ogromne wyzwanie dla nigeryjskiej gospodarki, która już teraz nie nadąża za tak szybkimi zmianami. Problem dotyczy tak kwestii socjalnych (m.in. odpowiedni dostęp do opieki medycznej, warunki mieszkaniowe), jak i infrastrukturalnych (m.in. dostępność dróg, miejsca w szkołach). Miasta przyjmujące coraz większą liczbę mieszkańców nie nadążają z rozbudową, stąd na ich obrzeżach powstają slumsy. Również warunki szkolnictwa w Nigerii są bardzo ubogie w możliwości. Wskaźnik dzieci niechodzących do szkoły w Nigerii już jest najwyższy na świecie. W kraju, w którym populacja poniżej 15 roku życia stanowi ok. 43%, czyli ponad 85 mln ludzi, 10,5 mln chłopców i dziewczynek nie uczęszcza do szkół. W latach 2010–2015 z 10 milionów kandydatów do nigeryjskich instytucji szkolnictwa wyższego tylko 26% znalazło w nich miejsce. Szczęśliwcy, którym udało się ukończyć system edukacji, i tak nie mają pewności, że znajdą zatrudnienie ze względu na brak wolnych miejsc pracy. Takie warunki blokują możliwość rozwoju państwa, a także doprowadzają do narastania zachowań patologicznych, takich jak przestępczość, narkomania czy prostytucja nieletnich.

Nagły wzrost liczby ludności w przypadku Nigerii oznacza dla tego państwa nie tylko poważne trudności ekonomiczne i socjalne, ale także wyzwania dla publicznego zdrowia i bezpieczeństwa. Niezbędne staje się więc podnoszenie świadomości w zakresie planowania rodziny. Wprowadzenie zmian w kraju, w którym wielodzietność jest częścią kulturowej tradycji, może być jednak niezwykle trudne. Jednym ze sposobów ograniczania liczby przyrostu urodzeń w krajach globalnego Południa jest wsparcie kobiet w kształceniu edukacyjnym i zawodowym, gdyż – jak wykazują statystyki – kobiety lepiej wykształcone i odnoszące sukcesy w pracy mają zwykle mniej potomstwa.

co nie tylko wpływa na ilość gazów cieplarnianych, ale także znacząco zmienia ekosystem naszej planety. Więcej ludzi oznacza też więcej odpadów i problemy z ich utylizacją, wiele z nich zanieczyszcza wody i zabija w nich życie (zob. ramka ze zdjęciem). Świat, w którym liczba ludności się zwiększa i jednocześnie, w którym długość życia mieszkańców się wydłuża, stoi więc przed dużym wyzwaniem w zakresie stworzenia odpowiednich polityk, które gwarantowałyby wszystkim humanitarny i zrównowagony rozwój z poszanowaniem otaczającej nas natury.



Słowniczek

- Demografia – dyscyplina naukowa zajmująca się ustalaniem prawidłowości dotyczących stanu liczebnego ludności w określonym czasie i warunkach.
- Przyrost naturalny – różnica pomiędzy liczbą urodzeń a liczbą zgonów; dodatnia oznacza, że liczba urodzeń przewyższa liczbę zgonów, ujemna – odwrotnie.
- Zastępowalność pokoleń – stan dla określenia stałej liczby ludności: rodzi się tyle samo ludzi, co umiera.
- Przeludnienie – sytuacja, w której liczba ludności na określonym obszarze jest tak gęsta, że powoduje degradację środowiskową i pogorszenie się jakości życia.
- Eksplozja demograficzna – zjawisko gwałtownego wzrostu liczby ludności.
- Migracja netto – różnica między liczbą imigrantów i liczbą emigrantów w danym kraju lub grupie krajów.



Kalendarium

- IX–VIII w. p.n.e. – trwa I rewolucja demograficzna, mająca miejsce na Bliskim Wschodzie. Jej przyczyną było przejście z koczowniczego do osiadłego trybu życia związanego z uprawą pierwszych roślin i hodowlą zwierząt. Liczba ludności zwiększyła się wówczas z 4 do 6 mln.
- Ok. 1650 – data, od której obserwuje się stały wzrost tempa przyrostu liczby ludności.
- Ok. 1800 – liczba mieszkańców globu przekracza 1 miliard. Wzrost liczby ludności wiąże się m.in. z przechodzeniem z epoki agrarnej do industrialnej.
- 2017 – liczba ludności osiągnęła 7,6 mld.
- 2050 – liczba ludności przekroczy 9,8 mld.
- 2100 – liczba ludności przekroczy 11 mld. Prawie 70% ludzi będzie mieszkało w miastach.



Problemy do dyskusji

1. Spróbuj określić, na czym polega wielowymiarowy charakter problemów demograficznych na świecie?
2. Czy uważasz, że obecne trendy demograficzne są skutkiem czy źródłem innych problemów?
3. Jakie skutki dla krajowej i światowej polityki wiążą się z eksplozją demograficzną, a jakie z depopulacją?
4. Spójrz na mapę przedstawiającą prognozowany wzrost liczby ludności do roku 2050. Zastanów się nad współczesnymi przyczynami, które doprowadziły do takiej liczby mieszkańców na świecie.



Dodatkowa literatura

- Castles S., Miller M. J., *Migracje we współczesnym świecie*, tłum. A. Gąsior-Niemiec, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011.
- Murray D., *Przedziwna śmierć Europy*, tłum. T. Bieroń, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2017.
- Nyce S. A., Scheiber S. J., *Ekonomiczne konsekwencje starzenia się społeczeństw*, tłum. P. Kliberowie, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011.
- Osiński J. (red.), *Współczesne problemy demograficzne. Rzeczywistość i mity. Ujęcie krajowe, regionalne i globalne*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2011.
- Randers J., *Rok 2052. Globalna prognoza na następne czterdzieści lat. Raport dla Klubu Rzymskiego dla upamiętnienia 40. rocznicy Granic wzrostu*, tłum. J. Karwacka, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2014.
- Szymańska D., *Urbanizacja na świecie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.

Reportaż Fundacja HumanDoc *Uganda – eksplozja demograficzna*

Przerażająca bieda na wsi oraz ogromny tłok i hałas w mieście – tylko w ciągu 2017 roku 37-milionowej Ugandzie przybyło milion nowych obywateli. W tym tempie populacja może się podwajać nawet co 20 lat. Takie tempo przyrostu liczby mieszkańców uniemożliwia rządowi ugandyjskiemu zapewnienie opieki i bezpieczeństwa socjalnego swoim obywatelom. Reportaż ukazuje wyzwania, przed którymi staje ten afrykański kraj w obliczu „bomby demograficznej”.

